

1980-luvun koulutuspolitiikka ja pedagogiikka

Martti Hellström

Koulutuspoliittisesti 1980- luku voidaan jakaa kolmeen jaksoon. Vuosikymmen alkoi 1970-luvulla käynnistetyn peruskoulu-uudistuksen hyvin keskitetysti johdetulla toimeenpanolla. Seuraavassa vaiheessa käynnistettiin valmistautuminen peruskoulun nro2 pedagogiikan sisäänajoon ja toteutettiin se huomattavasti delegeivammin. Aivan vuosikymmenen lopulla käynnistyi jo kolmas vaihe, jossa oltiin jo hapuilemassa kohti hyvin yksilöllistä koulutusta.

Ensimmäinen peruskoulu: rakenteiden vakiinnuttamisen vaihe

Viimeisetkin kansalaiskoululaiset saivat päästötodistuksensa keväällä 1981. Syksyllä koko maa ja kaikki vuosiluokat olivat siirtyneet peruskouluun. Hallinnollisesti uudistus oli viety hyvin läpi. Pelot oppimistulosten laskusta yhtenäiskoulujärjestelmään siirryttäessä olivat vähentyneet. Kansainväliset mittaukset (IEA) osoittivat, että suomalaiskouluissa erot lasten koulusaavutuksissa olivat hyvin pienet.

Kaikki ei kuitenkaan mennyt niinkuin Strömsössä. Jo 1970-luvun puolivälissä oli raportoitu vakavista työrauhaongelmista. Koko ikäluokan opettaminen yläkouluissa yhdessä vanhoilla oppikoulun keinoilla ei toiminut. Hallitus antoikin vuosikymmenen lopulla ohjeet työrauhan palauttamiseksi. Se suositteli lääkkeeksi pienluokkia, kerhotoimintaa, luokanvalvojien toiminnan tehostamista ja mm. kodin ja koulun yhteistyötä. Lisäksi tarkistettiin koulujen kurinpitosäännöksiä, niin, että kokeiluluonteisesti oppilas saatiin erottaa kahdeksi viikoksi, eikä päätöksestä saanut valittaa lääniin. Esiteksen teki opettajakunta ja päätöksen kouluneuvosto.

Erityisesti klappia oli pedagogiikassa. Vuonna 1982 yksi uudistuksen merkkihenkilöistä Urho Somerkivi arvioi että peruskoulu oli toteutunut hallinnollisesti suunnitelmien mukaan (jopa joustavammin). Opetuksellisesti se ei sensijaan ollut kehittynyt sillä tavoin kuin tarkoitettiin, eikä parhaalla mahdollisella tavalla.

Kouluhallitus oli koonnut jo 1970-luvun loppupuolella kokemuksia ops-mietinnöstä. Osoittautui, että oppimistuloksissa oli epätasaisuutta äidinkielessä ja vieraiden kielten opetusohjelma oli ylimitoitettu. Ylipäättäen oli pyritty opettamaan liian paljon. Koko persoonan kehittämisen sijaan opetus oli kapeutunut tietoihmissen kouluttamiseksi. Tiedon diktatuurista haluttuun päästä eroon. Tilalle haluttiin yhteiselämisen taitojen sekä tahtomisen kykyjen kehittämistä. Monia uusia asioita vierastettiin; vanhemmista tukiovetus saatettiin kokea laiskanläksyksi. Valittu tasokurssijärjestelmä yläasteille oli aiheuttamassa tasa-arvo-ongelman; Alimmat tasokurssit valinneilla ei ollut jatko-opintokelpoisuutta lukioon. Yläasteilla oli ollut vakavia työrauhaongelmia.

Korjausliikkeitä

Keskusjohtoisesti hallittua peruskoulua oli alettu korjailla jo 1970-luvun lopulla sekä rakenteiden että pedagogiikan osalta. Vuonna 1977 Peruskoulun eriyttämistoimikunta teki ehdotuksen perustavoitteista ja perusoppimääristä. Tekstejä haluttiin selkeyttää. Kun POPS oli ollut voimassa pk-seudulla vasta kolmisen vuotta, käynnistyi opetussuunnitelman selkeyttämistyö. Alettiin kirjoittaa ns. POPS-oppaita, joiden tavoitteena oli auttaa opettajia rajaamaan opetussuunnitelman sisältöä ja valitsemaan sieltä ydin- ja lisäoppiaines.

Toinen peruskoulu: peruskoulun sisäisen kehittämisen kausi

Vuonna 1982 käynnistyi 10-vuotiaan peruskoulun tarkastelu ja arviointi. Nyt käynnistettiin työ koulua koskevien säädösten kehittämiseksi. Oppimisvaikeuksien välttämiseksi oli tehty jo vuonna 1979 päätös pienentää tärkeiden lukuaineiden opetusryhmiä. Vuonna 1980 oli muutettu peruskouluasetuksen 181 §:ää ja pienennetty ala-asteen ryhmäkokoja. Vuonna 1981 tuli mahdolliseksi jakaa luokka kahtia äidinkielen, matematiikan ja vieraan kielen tunneilla myös 5.-6.-luokilla samoin perustein kuin alkuopetuksessa.

Vuoden 1983 koululaki

Vuonna 1983 eduskunta hyväksyi peruskoululain. Lakiin kirjattiin kasvatustavoitteet luettelemalla nuoren ihmisen hyviä ominaisuuksia: Tasapainoinen, hyväkuntoinen, vastuuntuntoinen, itsenäinen, luova, yhteistyökykyinen ja rauhantahtoinen. ”Tavoitteet ovat ihanteelliset, kauas tähtäävät ja armaan kauan epärealistisilta tuntuvat.” (Lo 1984(6))

Perusopetuksen tuli nyt tuottaa kaikille sama jatko-opintokelpoisuus toisen asteen oppilaitokseen -myös lukioon. Oppivelvollisuudesta ei enää voinut vapauttaa. Peruskouluun tuotiin lisäopetus, ns. kymppiluokka.

Tasokursseista, joita oli ollut 7-9-luokilla välineaineissa: oppilaalle vieraisa kielissä ja matematiikassa, fysiikassa ja kemiassa, luovuttiin. Tilalle tulivat joustavasti järjestetyt opetusryhmät ja samanaikaisopetus. Tarkoista ryhmäkokosäädöksistä luovuttiin, ja niiden tilalle kunnille ja kouluille annettiin laskennallinen tuntikehys, tietty oppituntimäärä viikossa, ja sen sai jakaa hyväksi katsotulla tavalla. Peruskoululain mukaan tuntikehys määräytyi piiriin sijoitettujen luokanopettajien ja rehtorien virkojen lukumäärän perusteella (se taas perustuu asetuksen mukaan oppilasmääriin).

Keskitettyä ohjausta purettiin, ja päätösvaltaa monissa opetusta koskevissa asioissa siirrettiin kuntiin ja kouluihin. Päätösvaltaa haluttiin delegoida. Vanhemmat ja henkilökunta ja yläasteella oppilaat otettiin mukaan koulun tason päätöksentekoon. Kouluneuvostoista tuli johtokuntia, joilla oli oikeaa päätösvaltaa. Vuonna 1984 luovuttiin opetussuunnitelman vuositarkisteen vahvistamismenettelystä.

Myönnettiin, että koulut ovat erilaisia ja sitä erilaistumista haluttiin tukea. Koulujen toivottiin uudistuvan sisältä päin. Kouluihin ja opettajiin luotettiin. Kaikkea sai kokeilla, eikä tulostavastuuta ollut.

Hallinnon alarajo alkoi. Koulujen tarkastuksista tuli kannustavia ohjaustilaisuuksia. Vuonna 1988 annettiin säädös uusimuotoisesta päiväkirjasta; kaikkea ei enää tarvinnut kirjata ylös eikä päiväkirjoja säilyttää kouluilla.

Tunikehysjärjestelmä

1980-luvulla peruskoulussa luovuttiin tasokursseista ja peruskoulu muuttui "tunikehyskouluksi". OAJ vaati ja sai läpi 14 %:n resurssien lisäyksen ylä-asteille hintana tasokurssien poistamisesta. Opetusta voitiin nyt antaa myös koulun ulkopuolella. työelämään tutustuttaminen (PkL 26§/1983).

Naruja löysättiin. Kunnille ja jopa kouluille annettiin päätösvaltaa siihen, millaisia opetusryhmiä muodostetaan. Uusissa säädöksissä koulu sai olla entistä joustavampi, pehmeämpi, luovempi ja itsenäisempi.

Vuoden 1984 peruskouluasetus

Vuonna 1984 hallitus antoi peruskouluasetuksen. Asetuksessa säädettiin peruskoulun ala-asteen tunikehyksen mitoitus. Alkuopetuksen pehmeää laskua alettiin rajoittaa. Peruskouluasetukseen tehtiin muutos; jos oppilaita on enemmän kuin 15 , koululautakunta voi määrätä, että oppilaiden (joiden vanhemmat suostuvat oman lapsensa osalta) viikkotuntimäärä vähennetään max 5 tunnilla viiden viikon ajan (Luokanopettajat eivät tästä pitäneet).

Enintään 6 päivää kestävästä talvilomasta (PkA 20§/1984) tuli pakollinen. Uutta oli opettajan vapauttaminen osallistumasta uskonnolliseen päivänavaukseen (PkA 1985). Niinikään kirkkoon kuulumattomat oppilaat vapautettiin osallistumisesta päivänavauksiin.

Arviointia muutettiin. Numeroarvostelua myöhennettiin. Alkuopetuksessa syys- ja kevätlukukauden lopussa sekä kolmannen luokan syyslukukauden lopussa voitiin antaa arvio oppilaan koulutyöskentelystä ja sen kehittymisestä. Arvostelu saatiin jättää tekemättä myös sen lukukauden aikana, jolloin aineen opiskelu ala-asteella aloitettiin (esim. historia vielä viidennellä luokalla).

Numeroarvostelussa luovuttiin normaalijakautumasta eli ns. Gaussin käyrästä- Oppilaan arvosana ei enää ollut riippuvainen toisten oppilaiden arvosanoista. Arviointi oli tavoitepohjaista. Arvosanoissa tuli ottaa huomioon, kuinka pitkälle kohti yleisiä tavoitteita kukin oppilas omien edellytystensä rajoissa voi edetä. Mitä tämä käytännössä tarkoitti, sitä ei selkeästi määritelty.

" Pekka Varismäki: Oppilaita ei enää verrata toisiinsa vaan omiin saavutuksiinsa (pitää siis verrata lähtötasoon)." (L01989/1)

Opiskeluaikainen arviointi sai yhä olla pehmeää ja siinä voitiin käyttää osalla luokka-asteista sanallista ja jopa suullista arviointia. Arvostelun antamatta jättäminen vaihdettiin sanallisen arvion antamiseksi koulutyöskentelystä ja sen kehittymisestä (PkA 47§/1984) Opettajan arvioinnin rinnalle suositeltiin oppilaan oman oppimisen arviointia, itsearviointia.

Käytöksen arviointi nimettiin 80-luvulla käyttäytymisen arvioinniksi. Käyttäytyminen ja huolellisuus arvioitiin erikseen. Pehmeät arvot ja vihreys korostuivat. Luokallejätöt vähenivät.

Näin edettiin kohti yksilöllisempää ja pehmeämpää arviointia. Luokalle jätöt vähenivät. Todistusnumeroiden antamista myöhennettiin, ja sanallinen jopa suullinen arviointi yleistyi.

Vuoden 1985 tuntijakopäätös

Vuonna 1985 hallitus teki lopulta odotetun tuntijakopäätöksen. Harjoitusaineiden (taito- ja taideaineet) suhteellinen osuus kasvoi tuntijaossa. Uskonnon historian ja siveysopin tilalle tuli uusi oppiaine: elämäkatsomustieto. Tietotekniikan läpimurtoon alettiin herätä. Tietotekniikasta tuli peruskoulun 8.-9.-luokilla yksi kolmesta valinnaisaineesta.

Kunnat saivat liikumatilaa tuntijakoon. Myös koulut saivat luvan hieman painottaa tuntijakoaan ja ratkaista, missä aineissa koko luokka jaettiin pienemmiksi ryhmiksi.

Oppiaineiden rinnalle tuotiin idea laajemmista kokonaisuuksista. Vuoden 1983 perusopetuslaissa määrättiin, että opetussuunnitelmaan kuuluu myös useassa oppiaineessa opetettavia aihekokonaisuuksia. Vuoden 1985 opetussuunnitelmassa aihekokonaisuuksia nimettiin kolme.

Vuoden 1985 opetussuunnitelman perusteet

Vuonna 1985 valmistui uusi peruskoulun valtakunnallinen opetussuunnitelma. Kouluhallitus valmisteli sitä pitkälti salassa, ja se kirjoitettiin virkamiestyönä. Tekstimäärä vähentyi tuntuvasti.

Päätösvaltaa haluttiin palauttaa todellisille toimijoille. Kunnat saivat uudellen oikeuden laatia oman opetussuunnitelman. Kunnan velvollisuudeksi tuli myös laatia erillinen kieliohjelma. Tavoitteena oli kieliohjelman monipuolistaminen. Tarkoituksena oli sallia paikkakuntaakohtaista variointia myös opetussuunnitelmien sisällöissä: niihin saatiin lisätä kuntakohtaisia osuuksia. Kunta saattoi antaa myös luvan kouluilleen tehdä niin. Kunnan tasolla 1980-luvun ops -osuudet kirjoitettiin työryhmissä, jossa oli myös opettajien edustajia, tavallisesti ns. ohjaavia opettajia.

Koulujen toivottiin omaleimaistuvan ja ottavan mallia vaihtoehtokouluista. Kouluille annettiin myös lupa muotoilla koulupäivän rakennettaan. Periaatteessa oppitunti kesti 60 minuuttia, josta vähintään 45 minuuttia käytettiin työjärjestyksen mukaiseen opetukseen ja vähintään 10 minuuttia välituntiin, mutta jos oli tarkoituksenmukaista, opetukseen käytettävä aika ja välitunnit voitiin kouluhallituksen ohjeiden mukaan järjestää toisin. Ruokailutauko tuli pitää opetukseen käytettävää aikaa lyhentämättä, ja se kesti vähintään 30 minuuttia. Päivänavaukselle ei enää varattu omaa aikaa 1980-luvulla.

1980-luvulla peruskoulun opetusta voitiin antaa myös koulun ulkopuolella. Uutena työtapanä olivat leirikoulut. Kunta osallistui kuluihin, mutta paljolti vanhemmat maksoivat kulut tai keräsivät rahat. Yläasteille tuotiin työelämään tutustuttaminen.

Vuoden 1985 Uudessa opetussuunnitelmassa oppilaiden persoonallisuutta kehitettiin edelleen monipuolisesti. Heille siirrettiin edellisen polven kulttuuri ja taattiin jatko-opintokelpoisuus. Jokaisen haluttiin saavan oman henkisen laatunsa ja harrastustensa mukaista opetusta.

Opettajalla oli lupa muotoilla opetusta omien persoonallisten edellytystensä mukaiseksi, kunhan oppilaiden etu otettiin huomioon. Menetelmien tuli olla monipuolisia. Opettaja sai tehdä kompromisseja vaatimusten ja oppilaiden edellytysten välillä. Eheyttämistä suosittiin, koska se edisti oppilaiden harmonisen kokonaiskehityksen edistämiseen. Opettaja ja oppilas olivat yhdessä vastuussa oppimisprosessista. Oppikirjoilla oli edelleen opetuksessa vankka asema.

Koulun ja opettajien arki

1980-luvulla Suomi muuttui lyhyessä ajassa vauraaksi hyvinvointivaltioksi. Suomen talous kasvoi huimaa vauhtia. Suomea kutsuttiin pohjoismaiden Japaniksi.

Koulutus nähtiin tärkeäksi keinoksi edistää hyvinvointia ja lisätä tasa-arvoa yhteiskunnassa. Julkiset koulutuskustannukset kasvoivat 1980-luvulla Suomessa 60 % , ja se toi joustavuutta opettajantyöhön. Peruskoulutoimen menot kasvoivat kaksi prosenttia vuodessa. Rahaa riitti, eikä koulumenoista tingitty. Oppilaille oli aina antaa uudet oppikirjat ja työkirjat.

Oppikirjoilla oli edelleen opetuksessa vankka asema. Käytännössä oppikirja oli monen opettajan opetussuunnitelma. Tietokoneet olivat kuitenkin tulossa ja jo tulleetkin kovaa vauhtia peruskouluun.

Opettajat kiinnostuivat myös uusista työtavoista. Näitä olivat mm. draama ja prosessikirjoitus. Kiinnostus suggestopediaan virisi erityisesti kielenopetuksessa ja jaksolukuun ja eheyttämiseen. Kouluihin saatiin videokameroita ja tietokoneita,

Täydennyskoulutuksen ideaksi tuli koulun sisäinen täydennyskoulutus. Sillä tarkoitettiin sitä, että opettajat etsivät yhdessä keinoja niiden ongelmien ratkaisemiseen, joita kohtaavat. Apuna voitiin käyttää myös ulkopuolisia asiantuntijoita, esim. hallinnon väkeä. Opettajien tehtävä oli kuunnella heidän esityksensä ja sitten keskustella, miten juuri tässä koulussa asia voitaisiin ratkaista. Mieluiten oman koulun sisällä.

” On todella tajuttava, että koulutuspoliittisia uudistuksia ei saada aikaan ylhäältä käsin, hallinnon virkapöydän äärestä säätämällä lakeja, lähettämällä kiertokirjeitä, kirjoittamalla toinen toistaan parempia opetussuunnitelmia, laatimalla uusia ja jälleen uusia oppikirjoja ja muita oppimateriaaleja tai vilauttamalla kalvoja ja niiden ihmeellisiä, rajusti yksinkertaistavia kuvioita toistuvilla VESO-päivillä tai muissa seminaareissa. Jos kouluhallinto mielii auttaa käytännön kouluelämää, sen on lähdettävä...kouluihin kertomaan ja ohjaamaan, mutta myös kuuntelemaan ja keskustelemaan, opettajien ja oppilaiden pariin.” — kansliapäällikkö Jaakko Numminen (Luokanopettaja 1986(6), 12-14.)

Koulut alkoivatkin erilaistua. Ensimmäiset musiikkiluokat oli perustettu jo ennen 1970-lukua. Nyt kirjo laajeni: maahan syntyi kielikyöpyluokkia, liikuntaluokkia, luma-luokkia... Koulukulttuurien eriytyminen hyväksyttiin ja siihen kannustettiin.

1980-luvun lopun pedagoginen käänne

Vuosikymmenen lopulla yleistyi puhe koulun tehtävästä Suomen kilpailukyvyyn edistäjänä. Suomi oli muuttumassa tietokoneiden myötä informaatioyhteiskunnaksi. Pääministeri Harri Holkeri otti vuonna 1987 puheeksi erityislahjakkaiden koulutusmahdollisuuksien lisäämisen. Pienen kansan tulisi käyttää hyväkseen kaikki henkiset voimavaransa pärjätäkseen kansainvälisessä kanssakäymisessä.

Niinikään alettiin menettää uskoa koulun mahdollisuuksin tuottaa tasa-arvoa. Varsinkin elinkeinoelämä vaati panostamaan lahjakkaisiin oppilaisiin. Luokanopettajaliiton puheenjohtaja Martti Mäkeläkin vaatii panostusta myös lahjakkaisiin oppilaisiin. Alettiin puhua mahdollisuuksien tasa-arvosta. Jokainen olisi kuitenkin oman onnensa seppä. Koulutuksen ethos alkoi muuttua. Tasa-arvon sijaan haluttiin lisää vapautta - ja että jokainen ottaa kantaakseen vastuun omista valinnoistaan.

Pedagogiikan suuntakin oli vuosikymmenen aikana muuttunut. Usko alkuperäiseen behavioristiseen oppimiskäsitykseen oli hiipunut. Pedagogiikkaa haluttiin uudistaa rakentamalla se ns. uuden tieto- ja oppimiskäsityksen varaan. Oppiminen ei olisikaan seurausta opettajan opetuksen tarkkaavaisesta seuraamisesta vaan oppilaiden oma tiedonkäsittelyprosessi. Opiskelumotivaatio synnytettiin osoittamalla kognitiivinen ristiriita vanhan ja uuden tiedon välillä. Uuteen asiaan orientoiduttiin kokonaiskuvan avulla. Sitten uudet asiat painettiin mieleen ja opittua sovellettiin konkreettisten ongelmien ratkaisemiseen. Opettajan rooli oli muuttumassa tiedon välittäjästä organisaattoriksi.

Käsittekartat olivat sen uusi työkalu tukea oppimista. Tietoa ei enää päntättisi kirjantekijöiden muokkaamassa muodossa, vaan oppilaille annettiin tehtäväksi etsiä vastauksia kysymyksiin tietoa (dataa) tietokirjoista ja muovata niistä omaa tekstiä. Behaviorismista luovuttiin.

Luokanopettajat korostivat pyrkimystä eheyttää opetusta ja ideoivat jopa luokatonta koulua ja oppiainejaosta luopumista ala-asteella. Vuonna 1989 julkistettiin hyvin radikaali Koulu 2000- raportti.

LÄHTEITÄ

Haapaniemi, Rauno, Hellström, Martti ja Härkönen, Päivi. (Toim). (2024). PARASKURSSI 50 v. -peruskoulun rakentajat. Helsinki. BoD – Books on Demand,

Hellström, Martti (2022). Omnian tarina. Helsinki: Omnia.

1980-luvun Luokanopettaja-lehdet.